

Araştırma Makalesi – *Research Article*

Türkiye’de Aile Yapısının Annelerin İşgücüne Katılımı Üzerindeki Etkisi: Mikro Ekonometrik Bir Analiz¹

The Effect of Family Structure on Labour Force Participation of Mothers in Turkey: A Micro Econometric Analysis

Elif KARA*

 0000-0002-7431-4059

Sosyal Güvenlik Dergisi / *Journal of Social Security*
Cilt: 10 Sayı: 1 Yıl: 2020 / *Volume: 10 Issue: 1 Year: 2020*
Sayfa Aralığı: 89-106 *Pages: 89-106*
DOI: 10.32331/sgd.752990

ÖZ

Bu çalışmada, geniş aile yapısının (ebeveynlerle yaşamının) annelerin işgücü arzı üzerinde etkisi olup olmadığı test edilmiştir. Geleneksel olarak kadınların sorumluluğunda görülen hane içi bakım görevlerinin büyükannelerle paylaşılmasının, kadınların işgücüne katılım olasılıklarını artırıp artırmadığı incelenmektedir. Bu amaçla Türkiye İstatistik Kurumu tarafından gerçekleştirilen 2016 yılı Aile Yapısı Araştırması verileri kullanılarak, annelerin işgücüne katılımının bağımlı değişken olduğu bir ekonometrik model tahmin edilmektedir. Bu yönüyle çalışma, aile yapısı ve kadınların işgücüne katılımı arasındaki ilişkiyi Türkiye verisi ile mikro ekonometrik olarak analiz eden ilk çalışma olmaktadır. Analiz sonucunda, geniş aile yapısının annelerin işgücü arzı üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi olduğu bulunmuştur. Geniş aile yapısı içindeki annelerin, hane içi bakım sorumlulukları konusunda hanedeki diğer üyeler (büyükanneler) tarafından desteklenmelerinin, annelerin işgücüne katılma olasılıklarını artırdığı görülmektedir. Sonuçlar, hane içi sorumlulukları azalan annelerin, işgücü piyasasında çalışmaya ayırabilecekleri zamanlarının arttığını desteklemektedir. Bu sebeple, özellikle aile içi cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik, kaliteli ve erişilebilir çocuk bakım politikaları gibi aile politikalarının desteklenmesi önerilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Annelerin işgücü arzı, aile yapısı, ebeveynlerle beraber yaşamak

ABSTRACT

This study tests whether co-residence with parents or in-laws affect labour supply of married women. In particular, this study investigates whether grandmothers' support on childcare and household chores increases the probability of labour market participation of women. To achieve that this paper exploits data from the 2016 Family Structure Survey of Turkey and then runs a micro econometric model. It is the first study to empirically examine the relationship between co-residence and female labour supply in Turkey. The results show that the effect of co-residence on mothers' labour force participation is positive and significant. They also imply that mothers whose household burden is shared by the other members of the household (particularly by grandmothers) are more likely to work. The results also suggest that mothers who have less household responsibilities may have more time to spend in the labour market. Therefore, family policies which promotes equality of gender in the household such as quality and accessible childcare policies should be supported.

Keywords: Labour supply of mothers, family structure, co-residence with parents

Önerilen atıf şekli: Kara, E. (2020). Türkiye’de Aile Yapısının Annelerin İşgücüne Katılımı Üzerindeki Etkisi: Mikro Ekonometrik Bir Analiz. *Sosyal Güvenlik Dergisi (Journal of Social Security)*. 10(1). 89-106.

Geliş Tarihi/Received: 30/04/2020 • Güncelleme Tarihi/Revised: 08/06/2020 • Kabul Tarihi/Accepted: 16/06/2020

* Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, elifkara@uludag.edu.tr

¹ 20. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Kongresinde özet bildiri olarak sunulmuştur.

GİRİŞ

Geçen kırk yılın, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, pek çok sosyo-ekonomik değişimle beraber, kadınların işgücü piyasasına katılım oranlarının ciddi şekilde artmasına şahitlik ettiği kabul edilmektedir. 1980'lerin başında, OECD ülkeleri ortalamasında kadınların işgücüne katılım oranları %50'lerin altında iken bu oran günümüzde (ülkeden ülkeye farklılıklar göstermekle beraber) %65'ler seviyesinde gerçekleşmektedir (Ortiz-Ospina, 2018; OECD, n.d.). Buna rağmen, evli kadınların özellikle annelerin işgücüne katılım durumlarını ayrı değerlendirmek gerekmektedir. Çünkü pek çok kadın için evlilik ve özellikle çocuk sahibi olmak işgücü piyasasından uzaklaşmaya sebep olmaktadır (Esping-Andersen, 2011: 34). Örneğin, İspanya'da 2014 yılında 15-64 yaş arası kadınların işgücüne katılım oranı %69.8 iken aynı yaş grubunda 0-14 yaş arası çocuğu bulunan annelerin işgücüne katılım oranı %59.5 olmaktadır (OECD, n.d.; OECD, 2016). Avusturya, Almanya, İngiltere, Meksika gibi pek çok OECD ülkesinde de benzer bir tablo söz konusudur.

Çocuk bakımı başta olmak üzere ailevi bakım hizmetlerinde geleneksel cinsiyet rollerinin sürdürülmesi; anneler için işgücü piyasasında ücretli çalışmaya ayırabilecekleri daha az zaman anlamına gelmektedir (Ciccia ve Bleijenbergh, 2014: 72). Türkiye'de de toplumsal cinsiyet rollerine dayalı iş bölümünün geçerliliğini sürdürmesinin (kadınların ev işleri ve çocuk bakımından sorumlu olarak görülmesinin) kadınların işgücüne katılımını etkileyen önemli faktörlerden bir tanesi olduğu tartışılmaktadır (Toksöz, 2007: 24; Kılıç ve Öztürk, 2014: 124; Dedeoğlu, 2000: 150; Dayıoğlu ve Kırdar, 2010: 36). Annelerin işgücüne katılım oranının %30 seviyesinde ve OECD ortalamasının çok altında olduğu ülkemizde; annelerin %90'ından fazlası, çalışmama nedeni olarak hane içi bakım sorumluluklarını (çocuk, yaşlı, vb.) da içine alacak şekilde ev işleri ile meşgul olmalarını göstermiştir (TÜİK, n.d.).

Bu çalışma, aile yapısının özellikle büyükanne ve büyükbaba ile birlikte yaşamının, annelerin işgücü arzı üzerinde etkisi olup olmadığını test etmektedir. Geleneksel olarak kadınların sorumluluğunda olduğuna inanılan, çocuk bakımı ve hane içi diğer bakım görevlerinin büyükanneler tarafından üstlenilmesinin/büyükkannelerle paylaşılmasının kadınların işgücüne katılım olasılıklarını artırıp artırmadığı incelenmektedir. Bu inceleme için Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından gerçekleştirilen 2016 yılı Aile Yapısı Araştırması verisi kullanılarak; mikro ekonometrik bir analiz yapılmaktadır.

Çalışmada ayrıca, Türkiye'de geniş aile yapısının geleneksel formlar üzerinden devam ettiği; geniş aile yapısının neredeyse tamamen erkek eşin ailesi ile birlikte yaşama şeklinde gerçekleştiği betimsel istatistiklerle gösterilmektedir. Bu da aile yapısı kararının rastlantısal olmayıp çeşitli faktörler tarafından belirlendiğine işaret etmektedir. Keza, çalışmanın ikinci bölümünde sunulan betimsel istatistikler, geniş aileye mensup olan ve olmayan anne grubu arasında özellikle eğitim düzeyi ve işteki durum açısından farklılıklar olduğunu da ortaya koymaktadır. Örneğin, geniş ailedeki annelerin sadece %2'si lisans mezunu iken, diğer annelerde bu oran %12 seviyesindedir. Benzer şekilde geniş aile yapısı içerisindeki her iki anneden biri ücretsiz aile işçisi olarak çalışırken, diğer annelerde bu oran beş anneden biri düzeyinde gerçekleşmektedir. Bununla birlikte, geniş aile yapısına sahip annelerin ev işlerini üstlenme oranlarının diğer annelerden daha düşük olduğu görülmektedir. Buradan da geniş aile yapısı içindeki annelerin, hane içi bakım sorumlulukları konusunda hanedeki diğer üyeler (büyükanneler) tarafından desteklendikleri anlaşılmaktadır.

Alan yazında aile yapısı ve işgücü arzı kararlarının eş zamanlı olarak verilebileceği tartışılmaktadır (Sasaki, 2002: 431). Örneğin; işgücü piyasasına katılmak için çok hevesli olmayan ya da geleneksel cinsiyet kalıplarında olan bireyler, anne ve babalarıyla ya da kayınvalide ve kayınpederiyle yaşamaya daha meyilli olabilmektedir. Formel bakım

olanakları sınırlı ya da erişilmesi güç olan durumlarda ise; işgücüne katılım için hevesli olup, çocuk bakımı için kendi anne ve babası ya da eşinin anne ve babasından destek almak isteyen bireyler de geniş aileye mensup olmaya daha meyilli olabilmektedir. Bunlara ek olarak büyükanne ve büyükbabalar kendilerinin bakıma ihtiyacı olduğu durumlarda çocuklarıyla yaşamaya daha meyilli olabilmektedir.

Aile yapısı ve işgücü arzı arasındaki bu tür bir ilişki, ekonometrik analiz için içsellik problemini doğurmakta ve bu problemi aşacak yöntemler gerektirmektedir. Bu amaçla ekonometrik model, enstrümantal-iki değişkenli probit yöntemi ile tahmin edilmiştir.

Aile yapısının tahmin edilen katsayısı; içsellik problemini enstrümanlarla kontrol ettikten sonra bile aile yapısının, annelerin işgücüne katılımı üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi olduğuna işaret etmektedir. Buna göre aile yapısı; hane içi yükümlülüklerin büyükannelerle paylaşılması yoluyla, annelerin işgücüne katılma olasılıklarını arttırmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde aile yapısı ve annelerin işgücü arzı ilişkisini inceleyen diğer çalışmalar özetlenirken; ikinci bölümde kullanılan veri seti tanıtılmakta ve annelere ait betimsel istatistikler sunulmaktadır. Üçüncü bölümde ekonometrik model ve yöntem tanıtılmakta; dördüncü bölümde tahmin sonuçları tartışılmaktadır. Sonuç bölümü ise çalışmayı özetleyip, sonlandırmaktadır.

I- AİLE YAPISI VE KADINLARIN İŞGÜCÜ ARZI İLİŞKİSİ

Aile yapısı ve kadınların işgücüne katılımı arasındaki ilişkiyi inceleyen önceki çalışmalar, aile yapısının evli kadınların işgücü arzını dört farklı yoldan etkileyebileceğini tartışmaktadır (Landman et al., 2017: 2).

Bunlardan ilki ve en çok tartışılan kuşkusuz aile büyükleri ile beraber yaşanılması durumunda büyükannelerin çocuk bakımı veya ev içindeki diğer günlük işleri üstlenmesi olasılığıdır. Bu durumda kadınların işgücü arzı artabilecektir. İkincisi, beraber yaşanan büyüklerin ücretli çalışıyor olması veya emekli maaşı almaları söz konusu olabilir. Bu durumda hane içi gelir artacağından; bu, kadınların işgücü arzının azalmasına yol açabilir. Üçüncüsü, beraber yaşanan büyüklerin kendilerinin bakıma ihtiyacı olması durumudur. Ev içi bakım işlerini geleneksel olarak kadınların üstlendiği göz önüne alınırsa, evde bakıma muhtaç yaşlı birinin olması kadınların işgücü arzını azaltabilir. Dördüncüsü, büyüklerle beraber yaşanılması durumunda, ebeveynlerin uzakta yaşanan duruma göre daha fazla kadının işgücü piyasasına katılımı üzerinde etki edebilmeleri söz konusu olabilir. Bu durumda, özellikle geleneksel toplumlarda, ebeveynlerin tercihlerine göre kadının daha az işgücü arzı gerçekleştirilmesi söz konusu olabilir.

Yukarıda sayılan olası etki mekanizmalarından ilki olumlu iken diğerleri olumsuzdur. Bununla birlikte, farklı ülkelerde yapılan pek çok araştırmada aile büyükleri ile yaşamının kadınların üzerindeki ailevi yükleri hafifletme yoluyla kadınların işgücü piyasasına katılımı olasılığını arttırdığı bulunmuştur. Shen et al. (2016) geniş aile yapısı ile evli kadınların işgücü arzı ilişkisini Çin’in Sağlıklı Uzun Yaşam Anketi 2002 verisini kullanarak analiz etmişlerdir. Araştırmacılar, aile büyükleriyle yaşamının kadınların işgücüne katılımını ve haftalık çalışma saatlerini arttırdığını bulmuşlardır. Ayrıca, bu pozitif etkinin kentsel alanlarda kırsal alanlardan daha fazla olduğu da bulguları arasındadır. Oishi ve Oishi (2006) On ikinci Japon Ulusal Doğurganlık Anketi 2002 verisini kullanarak, evli çiftlerin geniş aile yapısı içinde yer alma kararlarını ve aynı zamanda evli kadınların çalışma kararını etkileyen faktörleri incelemişlerdir. Çalışmanın sonuçları, geniş aile yapısının kadınların çalışmasında olumlu bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Bunun yanında araştırmacılar, çiftlerin aile büyükleriyle yaşama kararlarının eğitim düzeyi ve aile ilişkileri gibi sosyo-ekonomik ve

demografik nedenleri olduğunu bulmuşlardır. Sasaki (2002) Japon Tüketim ve Yaşam Anketi 1993 verisini kullanarak evli kadınların aile yapıları ile işgücüne katılımları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmanın sonuçları, büyükanne ve büyükbaba ile yaşamının hane içinde kadının üstlenmesi gereken kimi yüklerin bölüşümünü sağlayarak kadınların işgücüne katılma olasılığını arttırdığını göstermektedir. Bunun yanında, eşin ailenin en büyük oğlu olması durumunda geniş aile olasılığının da arttığını bulmuştur. Maurer-Fazio et al. (2011) Çin'in Nüfus Sayım Anketi 2000 verisini kullanarak kentsel bölgelerde yaşayan evli kadınların işgücü arzı kararlarını etkileyen faktörleri aile bağlamında incelemiştir. Çalışmanın sonuçları, geniş ailenin evli kadınların işgücüne katılım olasılığını arttırdığına işaret etmektedir. Ayrıca bu etki kırsal bölgelerden kente göçmüş olan kadınlarda daha yüksektir. Bunun yanında, okul öncesi yaşta çocuk sahipliğinin kadınların işgücü arzını azalttığı bulunmuştur. Compton (2013) Kanada Genel Sosyal Anketi 2007 veri setini kullanarak aile yapısının ve aileye yakın yaşamının Kanadalı kadınların işgücü arzı ve haftalık çalışma saatlerine etkisini analiz etmiştir. Araştırmanın sonuçları, aileye yakın yaşamının ve geniş aile yapısının eğer aile büyüklerinin kendilerinin bakıma ihtiyaçları varsa kadının işgücü arzını olumsuz etkileyeceğini göstermektedir. Bununla birlikte aile büyüklerinin çocuk bakımı gibi konularda yardımcı olmaları durumunda; geniş aile yapısının (ve aileye yakın yaşamının) annelerin işgücüne katılımı üzerinde olumlu bir etkisi olabileceğini bulmuştur.

Aile yapısının kadınların işgücü arzı üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi olduğunu bulan çalışmalar yanında, aile yapısının kadınların işgücüne katılımı üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığını bulan çalışmalar da mevcuttur. Landman et al. (2017) Kırgızistan Yaşam Anketi 2011 veri setini kullanarak, aile yapısının, özellikle eşin ailesi ile yaşamının, kadının işgücü arzına etkisi olup olmadığını test etmişlerdir. Yapılan analizde Orta Asya'da hala yaygınlıkla uygulanan en küçük erkek evladın evlendikten sonra da anne babası ile yaşamaya geleneğinden faydalanılmıştır. Buna göre araştırmacılar aile yapısının kadınların işgücü piyasasına katılımını etkilemediğini bulmuşlardır.

Bu çalışma da alan yazında halen tartışılmakta olan bu soruna katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Bunu da üç şekilde yapmaktadır. Öncelikle, bu çalışma aile yapısı ve kadınların işgücüne katılımı arasındaki ilişkiyi; Türkiye verisi ile mikro ekonometrik olarak test eden ilk çalışma olmaktadır. İkinci olarak, bu tür bir analizde ortaya çıkan içsellik problemini göz ardı etmeyip, kontrol etmek için enstrümantal-iki değişkenli probit yöntemini kullanmaktadır. Son olarak, tahmin sonucunu betimsel istatistiklerle desteklemektedir. Çalışmanın alan yazına yöntem olarak bir katkı yapması hedeflenmemiştir. Bunun yerine, ele aldığı problemi Türkiye verisini kullanarak ampirik bir biçimde çözümlemesiyle alan yazına katkı yapmaktadır.

II- KULLANILAN VERİ SETİ

Bu çalışmada aile yapısının (ebeveynlerle yaşamının) annelerin işgücüne katılımı üzerinde anlamlı bir etkisi olup olmadığı test edilmektedir. Bu amaçla mikro ekonometrik bir analiz yapılmaktadır. Bu bölümdeki ilk iki alt başlıkta, ekonometrik modelde kullanılan veri seti ve modele dahil edilen değişkenler tanıtılmaktadır. Üçüncü alt başlıkta ise Türkiye'deki annelere dair bazı betimsel istatistikler verilmektedir.

A- Veri Seti

Bu çalışmada, TÜİK tarafından gerçekleştirilen 2016 yılı Aile Yapısı Araştırması (AYA) mikro verisi kullanılmaktadır. 2016 AYA örnekleminde Türkiye'nin tamamını temsil etmesi hedeflenen; 17.239 tane hanehalkı, 35.475 tane 15 yaş ve üzeri birey olmak üzere 57.398 gözlem bulunmaktadır. AYA'nın amacı Türkiye'deki ailelerin yapısını, bireylerin ailevi

yaşantılarını ve buna ilişkin değer yargılarını incelemektir (TÜİK, 2016). Bu amaçla hançhalklarına (ve bireylere) ilişkin yaş, cinsiyet, çocuk bakımı, medeni durum, öğrenim durumu, gelir, iş durumu, hane içi ilişkiler, vb. bilgiler toplanmıştır.

Bu çalışmada yapılan analizde, 18-49 yaş aralığında olup en az bir tane 0-12 yaş aralığında çocuğı bulunan, evli annelerin verileri kullanılmıştır². 18-49 yaş aralığında olmayan, bekâr olan ve kendisinin veya eşinin anne babasından en az bir tanesi hayatta olmayan anneler örneklemeden çıkarılmıştır. Annelerin 18-49 yaş aralığında seçilmesinin sebebi, büyükannelerin de çocuk bakımı ve ev işleri gibi sorumlulukları üstlenebilecek yaşta olma ihtimalini arttırmaktır. Benzer şekilde, çocuklar için 0-12 yaş bakıma ihtiyaçlarının daha fazla olacağı yaş aralığıdır. Bekâr annelerin analiz dışı bırakılmasının nedeni de yalnız annelerin işgücü arz motivasyonlarının evli annelere göre daha farklı olabilmesi durumudur.

B- Değişkenler

i) Bağımlı Değişken

İşgücüne Katılım

İşgücüne katılım değişkeni ankette yer alan “*Son bir hafta içinde (nakdi veya aynı) gelir elde etmek amacıyla fiilen bir işte çalıştınız mı?*”, “*Son bir hafta içinde ev kadını, öğrenci veya emekli bile olsanız gelir elde etmek amacıyla veya ücretsiz aile işçisi olarak bir saat bile olsa bir işte çalıştınız mı?*” ve “*Çalışmama nedeniniz nedir?*” soruları kullanılarak oluşturulmuştur. İlk soruya “*Çalıştı*” veya “*Çalışmadı fakat işi ile ilgisi devam ediyor*”; ikinci soruya “*Evet*” ve üçüncü soruya “*İş bulamama / işsiz olup iş arıyor*” veya “*Mevsimlik çalışıyor*” cevabını veren annelerin işgücüne katıldığı kabul edilmiştir. İşgücüne katılım değişkeni bir ikili değişken olup; anne işgücüne katılıyor ise 1, aksi halde 0 değerini almaktadır.

ii) Temel Açıklayıcı Değişken

Aile Yapısı

Aile yapısı yani geniş aile bilgisi ankette yer alan “*Anneniz size ne mesafede oturuyor?*”, “*Babanız size ne mesafede oturuyor?*”, “*Kayınvalideniz size ne mesafede oturuyor?*” ve “*Kayınpederiniz size ne mesafede oturuyor?*” soruları kullanılarak elde edilmiştir. Bu sorulardan birine “*Aynı evde (Bu evde)*” yanıtını veren annelerin geniş aileye mensup oldukları kabul edilmiştir. Aile yapısı değişkeni bir ikili değişken olup geniş aile için 1, aksi durumda 0 değerini almaktadır.

iii) Enstrüman Değişkenler

Konut Sahipliğı

Konut sahipliğı değişkeni ankette yer alan “*Oturduğunuz konutun mülkiyet durumu nedir?*” sorusu kullanılarak oluşturulmuştur. Konut sahipliğı değişkeni bir kukla değişkendir. Değişkenin değeri 1 ise kişiler kira ödememekte ve/veya kendi evlerinde oturmaktadır; değeri 0 ise kişiler kirada oturmaktadır.

Konut Tipi

Konut tipi değişkeni ankette yer alan “*Oturduğunuz konutun tipi nedir?*” sorusu kullanılarak oluşturulmuştur. Konut tipi değişkeni bir kukla değişken olup değişkenin değeri 1 ise yaşanan ev müstakil bir ev, değeri 0 ise apartman dairesidir.

² Analizde kullanılan anne değişkeni hanede bulunan 0-12 yaş aralığındaki çocukların bilgileri kullanılarak oluşturulmuştur. Bunun için çocuklara kodlanan anne fert numarasından faydalanılmıştır.

Oda Sayısı

Oda sayısı değişkeni ankette yer alan “*Oturduğunuz konutun salon dahil oda sayısı nedir?*” sorusu kullanılarak oluşturulmuştur. Oda sayısı değişkenini de bir kukla değişken olarak modele dahil ediyoruz. Oda sayısı eğer salon dahil beş ve üstü ise değişken 1; tersi ise 0 değerini almaktadır.

iv) Kontrol Değişkenleri

Eğitim Düzeyi

Örneklemdaki fertlerin eğitim bilgisi ankette yer alan “*En son hangi okulu bitirdi?*” sorusundan türetilmiştir. Ankette sunulan cevaplar dört eğitim düzeyine indirgenmiştir: Lise altı düzey, lise, yüksekokul ve son olarak lisans ve üstü. Eğitim değişkeni dört değerli kategorik bir değişkendir.

Eşin Eğitim Düzeyi

Eş eğitim değişkeni de dört değerli kategorik bir değişkendir. Eş eğitim bilgisi eş fert numarasından faydalanılarak eşinden anneye kodlanmıştır.

Yaş ve Yaşın karesi

Yaş değişkeni ankette yer alan “*Bitirdiğiniz yaşınız nedir?*” sorusundan elde edilmiştir. Modelde hem yaş hem de yaş değerinin karesi denklemde yer almaktadır. Bunun sebebi de yaş ile bireylerin işgücüne katılımları arasında doğrusal bir ilişki olmamasıdır. Bireyler genç yaşlarda işgücüne daha çok katılırken, yaşlandıkça -emeklilik düzenlemelerinin de etkisiyle işgücü piyasasından ayrılırlar.

Eşin Yaşı

Eşin yaş bilgisi eş fert numarasından faydalanılarak eşinden anneye kodlanmıştır.

0-5 Yaş Arası Çocuk Sayısı

Ankette, 0-5 yaş çocuk sahipliğini gösteren bir soru bulunmamaktadır. Bu değişken oluşturulurken çocuklara kodlanan anne fert numarasından faydalanılmıştır. 0-5 yaş çocuk sahipliği bir ikili değişken olup; 0-5 yaş aralığında çocuğu bulunanlar için 1, diğer durumlar için 0 değerini almaktadır.

6-18 yaş Arası Çocuk Sayısı

Annelerin çocuk sayıları hanede bulunan 6-18 yaş aralığındaki çocukların bilgileri kullanılarak oluşturulmuştur. Bunun için çocuklara kodlanan anne fert numarasından faydalanılmıştır.

Bölge

Bölgeler arasındaki işgücü piyasası özellikleri ve sosyo-kültürel farklılıkları kontrol etmek için ikamet edilen bölge de modelde kontrol edilmektedir. Bunun için ankette yer alan; Türkiye’yi 12 bölgeye ayıran İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS 1. Düzey) değişkeni kullanılmıştır.

C- Türkiye’de Annelerin Özellikleri

Tablo 1, Şekil 1 ve Şekil 2’de Türkiye’de 18-49 yaş aralığında olup, en az bir tane 0-12 yaş aralığında çocuğu bulunan evli annelere ait bazı betimsel istatistikler yer almaktadır³. Bu istatistikler geniş aileye mensup annelerle, geniş aile yapısı içinde olmayan diğer anneleri karşılaştırmaya olanak verecek şekilde ayrı ayrı gösterilmiştir.

³ Ekte yer alan Tablo 4, annelerin tümüne ait istatistikleri göstermektedir.

Tablo 1. Türkiye’de Annelerin Özellikleri: Geniş Aile İçindeki ve Diğer Anneler

	Geniş Ailedeki Anneler	Diğer Anneler
Örneklemdaki Annelerin Sayısı	731	4,750
Yaş Ort. (Std Sapma)	31.3 (6.8)	34.4 (6.2)
Çocuk Sayısı Ort. (Std Sapma)	2.4 (1.1)	2.3 (1.2)
0-5 Yaş Çocuk Sayısı Ort. (Std Sapma)	1.0 (0.8)	0.8 (0.7)
6-18 Yaş Çocuk Sayısı Ort.(Std Sapma)	1.2 (1.2)	1.4 (1.2)
Annenin Kendi ve/veya Eşin Anne-Babası ile Mesafe (%)		
<i>Berber Yaşıyor</i>	100.0	0.0
<i>Yakın Yaşıyor</i>	48.9	64.4
<i>Uzakta Yaşıyor</i>	47.2	66.9
Annenin Kendi Anne-Babası ile Mesafe (%)		
<i>Berber Yaşıyor</i>	6.5	0.0
<i>Yakın Yaşıyor</i>	48.3	44.9
<i>Uzakta Yaşıyor</i>	46.3	56.1
Eşin Anne-Babası İle Mesafe (%)		
<i>Berber Yaşıyor</i>	95.1	0.0
<i>Yakın Yaşıyor</i>	4.3	54.3
<i>Uzakta Yaşıyor</i>	4.3	46.8
Konut Bilgileri (%)		
<i>Konut Sahipliği [Kendi Evi]</i>	86.4	61.9
<i>Konut Tipi [Müstakil]</i>	60.8	26.4
<i>Oda Sayısı [Salon dahil en az 5 odalı]</i>	15.0	6.0

Not: Oranlar hesaplanırken ağırlıklar kullanılmıştır.

Tablo 1’e göre örneklemdaki annelerin 731’i geniş aileye mensuptur. Bu da annelerin % 18.9’unun geniş aile yapısı içinde olduğunu göstermektedir. Geniş aileye mensup annelerin yaş ortalaması 31.3 olmakta; bu oran da diğer annelerin yaş ortalamasından yaklaşık üç yaş daha düşük olmaktadır. Toplam çocuk sayısı ortalaması her iki anne grubu için çok yakın olup, geniş ailedeki anneler için 2.4 seviyesindedir.

Tablo 1’de geniş aile yapısı içinde yer alan annelerin %48.9’unun aynı zamanda beraber yaşanmayan aile büyüklerine yakın mesafede yaşadığı görülmektedir.⁴ Diğer annelerin ise %64.4’ünün kendisinin ve/veya eşinin anne babasına yakın mesafede yaşaması söz konusudur. Bu da Türkiye’de genç ailelerin yarısından fazlasının karı kocadan en az bir tanesinin (eğer hayatta ise) ailesine yakın mesafede yaşadığını göstermektedir.

Tablo 1’e göre, Türkiye’de geniş aileye mensup annelerin sadece %6.5’i kendi anne-babası ile yaşarken⁵, yaklaşık %95’i eşinin anne ve/veya babası ile yaşamaktadır⁶. Türkiye’de geniş aile yapısının, erkek eşin ailesi ile ikamet biçiminde gerçekleştiği görülmektedir. Benzer

⁴ Annenin ve/veya eşin anne-babası ile olan mesafe değerlerinin toplamı yüz olmamaktadır. Çünkü bu istatistikler oluşturulurken anne, baba, kayınvalide ve kayınpeder ile olan mesafe ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Bunlardan herhangi birine yakınlık veya uzaklık değerine yakın veya uzak olmayı dışarıda bırakmamaktadır.

⁵ Annenin kendi anne-babası ile olan mesafe değerlerinin toplamı yüz olmamaktadır. Çünkü bu istatistikler oluşturulurken anne ve baba ile olan mesafe ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Kadınların anne ve babası beraber ikamet edebileceği gibi ayrı ayrı da ikamet edilmektedir. Ayrı yaşayan anne ve baba için bunlardan herhangi birine yakınlık/uzaklık değerine yakın/uzak olmayı dışarıda bırakmamaktadır.

⁶ Eşin anne-babası ile mesafe değerlerinin toplamı yüz olmamaktadır. Çünkü bu istatistikler oluşturulurken kayınvalide ve kayınpeder ile olan mesafe ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Kadınların kayınvalide ve kayınpederi beraber ikamet edebileceği gibi ayrı ayrı da ikamet edilmektedir. Ayrı yaşayan kayınvalide ve kayınpeder için bunlardan herhangi birine yakınlık/uzaklık değerine yakın/uzak olmayı dışarıda bırakmamaktadır.

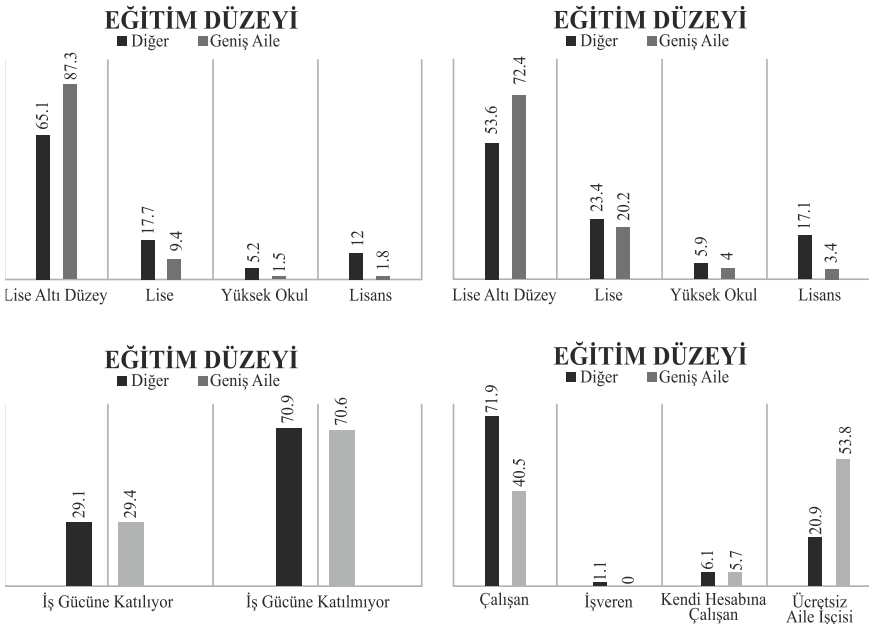
şekilde diğer annelere baktığımızda eşin anne ve/veya babası ile olan mesafenin kadının kendi anne ve/veya babası ile olan mesafeden daha yakın olduğu anlaşılmaktadır. Kendi anne babasından en az bir tanesine uzak ikamet eden annelerin oranı %56.1 iken eşin anne-babasına uzak ikamet eden annelerin oranı %46.8 olmaktadır.

Konut bilgilerine baktığımızda, geniş aile yapısı içinde yer alan annelerin %86.4'ünün kendi evlerinde veya kira vermeden ikamet ettikleri görülmektedir. Bu istatistik, %61.9 oranında kendi evlerinde ikamet eden diğer annelerden bir hayli yüksektir. Ayrıca, geniş aile yapısı içinde yer alan annelerin %60.8'i müstakil bir evde ikamet ederken, diğer anneler arasında bu oran sadece %26.4 olarak gerçekleşmiştir. Son olarak, oda sayısı salon dâhil en az beş olan evlerde ikamet eden annelerin oranı geniş aile içinde yaşayan annelerde %15 olurken, bu oran diğer anneler için %6 olarak daha düşük seviyelerde gerçekleşmiştir.

Şekil 1'e göre geniş aileye mensup annelerin %87.3'ünün lise diploması yoktur ve sadece %1.8'i lisans mezunudur. Diğer annelerin yaklaşık %65'i lise altı düzeyde bir eğitim seviyesine sahip olup, %12'si lisans eğitimini tamamlamıştır. Eş eğitim düzeyine baktığımızda; Türkiye'de erkek eşlerin kadınlardan daha yüksek eğitim düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Geniş ailedeki eşlerin %72.4'ünün lise diplomasına sahip olmadığı ve ancak %3.4'ünün lisans eğitimini tamamladığı görülmektedir. Diğer annelerin eşlerinin ise yaklaşık %53.6'sı lise mezunu olmamakta ve ancak %17.1'i dört yıllık lisans derecesine sahip olmaktadır.

İşgücüne katılım oranlarına baktığımızda geniş aileye mensup anneler ile diğer anneler arasında oransal bir farklılık göze çarpmamakta, her iki grupta da annelerin yaklaşık %29'unun işgücü piyasasında yer aldığı ve %71'inin işgücü piyasasında yer almadığı görülmektedir. Ancak işgücüne katılan annelerin işteki durumlarına baktığımızda farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Geniş aileye mensup annelerin sadece %40.5'i ücretli çalışırken, diğer annelerde bu oran %71.9 olmaktadır. Bununla birlikte geniş aileye mensup annelerin yaklaşık %54.0'ü ücretsiz aile işçisi olarak çalışırken, diğer annelerde bu oran %21 seviyelerine düşmektedir.

Şekil 1. Türkiye'de Annelerin Özellikleri: Geniş Aile İçindeki ve Diğer Anneler

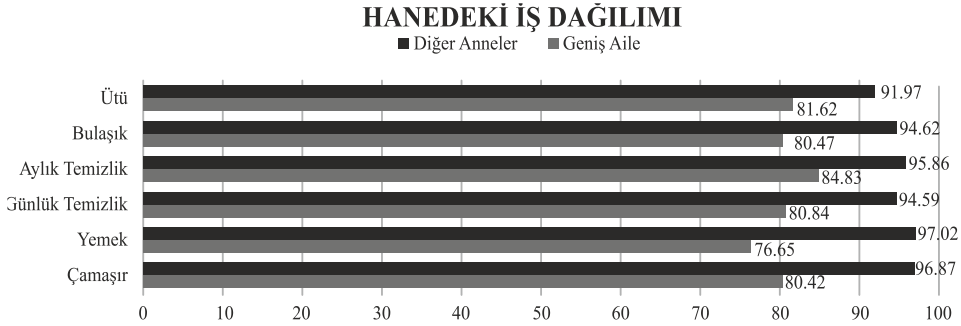

Not: Oranlar hesaplanırken ağırlıklar kullanılmıştır.

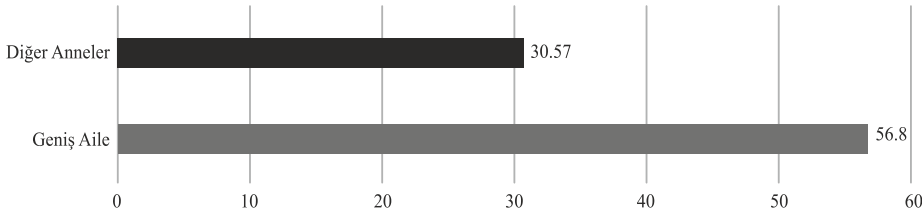
Şekil 2’de yer alan üst grafikte hanede yapılan⁷ altı çeşit ev işinin anneler tarafından yapılma oranı geniş ailede yer alan ve diğer anneler için ayrı ayrı hesaplanmıştır. Her iki anne grubunun bu ev işlerini üstlenme oranı ortalama olarak %80’in üzerindedir. Ancak, geniş aile yapısına sahip annelerin bu ev işlerini üstlenme oranlarının diğer annelerden daha düşük olduğu görülmektedir. Örneğin; geniş aile yapısı içinde yemek yapma işini üstlenen annelerin oranı yaklaşık %77 olurken, üstlenmeyen annelerin oranı %23 olmaktadır. Diğer anneler içinde yemek yapma işini üstlenenlerin oranı %97 olurken, üstlenmeyenlerin oranı sadece %3 olmaktadır.

Şekilde yer alan alt grafikte ise ücretli şekilde istihdam edilmiş annelerin 0-5 yaş aralığındaki çocuklarının büyükanne tarafından bakılma yüzdeleri verilmiştir⁸. Grafığe göre geniş aile içerisindeki büyükannelerin torunlarına bakma oranı %56 seviyesindeyken, diğer annelerin çocuklarının büyükanneler tarafından bakılma oranı %30 seviyesindedir.

Şekil 2. Hane İçi Bakım Sorumlulukları Dağılımı: Geniş Aile İçindeki ve Diğer Anneler

BÜYÜK ANNE ÇOCUK BAKIMI

Not: Oranlar hesaplanırken ağırlıklar kullanılmıştır.

Bu alt bölümde Türkiye’deki annelere ait; yaş, eğitim, aile büyüklerine mesafe, çalışma durumu, işteki durum ve üstlenilen hane içi bakım sorumlulukları gibi istatistikler sunulmuştur. Bu yapılırken geniş aile yapısı içinde olan ve olmayan anneler ayrı ayrı ele alınmıştır. İstatistiklerden, Türkiye’de geniş aile yapısının geleneksel formlar üzerinden devam ettiği ve geniş aile yapısının neredeyse tamamen erkek eşin ailesi ile birlikte yaşama

⁷ Ankette, katılımcılara sözü geçen ev işi eğer hanede yaşayan biri tarafından yapılıyorsa, bunun kimin tarafından yapıldığı sorulmuştur.

⁸ Bu değerler ankette yer alan “Hanede bulunan 0-5 aralığındaki çocuğun gündüz bakımı en çok kim tarafından yapılıyor?” sorusundan türetilmiştir. Bu soruya verilebilecek on tane seçenekten biri “anneanesi/babaanesi” olmaktadır. Grafikte yer alan değerler 0-5 yaş aralığındaki çocuklarından biri için bu cevabı veren annelerin oranlarını geniş aile ve diğer anneler için göstermektedir. Örneğin geniş ailedeki annelerin %56.8’i bu yaş aralığındaki çocuklarından birinin büyükanneleri tarafından bakıldığını belirtmiş, %43.2’si ise bu yaş aralığındaki çocuklarından herhangi birinin büyükanneleri tarafından bakılmadığını belirtmiştir.

şeklinde gerçekleştiği görülmektedir. Veriler, geniş aileye mensup olan ve olmayan anne grubu arasında özellikle eğitim düzeyi açısından farklılıklar olduğunu ancak genel çalışma seviyelerinde farklılık olmadığını göstermektedir. Bununla birlikte, çalışan annelerin işteki durumlarına bakılınca bu iki grup arasında büyük farklılık ortaya çıkmaktadır. Örneğin geniş aile yapısı içerisindeki her iki anneden biri ücretsiz aile işçisi olarak çalışırken, diğer annelerde bu oran beş anneden biri seviyesindedir. Son olarak, iki anne grubu arasında hane içinde üstlenilen bakım görevlerinin de farklılıklar gösterdiği görülmüştür. Keza bu farklılıklar bu çalışmanın ekonometrik sonuçlarını destekleyici bir nitelik taşımaktadır. Geniş aile yapısı içindeki annelerin, hane içi bakım sorumlulukları konusunda hanedeki diğer üyeler (büyükanneler) tarafından desteklendikleri anlaşılmaktadır.

III- EKONOMETRİK MODEL

Ekonometrik modelin asıl amacı; aile yapısının, evli ve çocuklu kadınların işgücüne katılımını etkileyip etkilemediğini test etmektir. Bunu gerçekleştirebilmek için Sasaki (2002)'nin kullandığı kadınlar için işgücüne katılım modeli temel alınmıştır. Model aşağıdaki gibidir⁹:

$$İşGücüKat_i = \delta_0 + AileYapısı_i \delta_1 + Yaş_i \delta_2 + YaşKare_i \delta_3 + Eğitim_i \delta_4 + EşEğitim_i \delta_5 + O.Ö.Ç.S_i \delta_6 + DiğerÇocukS_i \delta_7 + EşYaş_i \delta_8 + Bölge_i \delta_9 + e_i \quad (1)$$

(1) nolu eşitlikte gösterilen modelde; $İşGücüKat_i$ değişkeni annelerin işgücüne katılımını, $AileYapısı_i$ değişkeni aile yapısını, $Yaş_i$ değişkeni annenin yaşını, $YaşKare_i$ değişkeni annenin yaşının karesini, $Eğitim_i$ değişkeni annenin eğitim düzeyini, $EşEğitim_i$ değişkeni eşin eğitim düzeyini, $O.Ö.Ç.S_i$ değişkeni okul öncesi çağıdaki çocuk sayısını, $DiğerÇocukS_i$ değişkeni 6-18 yaş aralığındaki çocuk sayısını, $EşYaş_i$ değişkeni eşin yaşını ve $Bölge_i$ değişkeni ikamet edilen bölgeyi temsil etmekte ve e_i hata terimidir.

Modelde asıl olarak tahmin edilmek istenilen katsayı, aile yapısının katsayısı δ_1 olmaktadır. Daha önce değinildiği gibi aile yapısı değişkeni dışsal bir değişken değil içsel bir değişkendir (endogenous variable). Aile yapısını etkileyen çeşitli faktörler vardır. Daha da önemlisi aile yapısını etkileyen kimi faktörün (toplumsal cinsiyet algısı, çalışma azmi, vb.) kadınların işgücüne katılım kararını da etkilemesi söz konusudur. Her iki durumu da etkileyen bu faktörler çoğunlukla veri setlerindeki cevaplarla ölçülemeyen ve modele dâhil edilemeyen unsurlar olmaktadır. Bu yüzden geleneksel kesikli değişken modelleriyle aile yapısı katsayısı yansız şekilde tahmin edilemez.

Bu çalışmada, alan yazındaki aile yapısı ve kadınların işgücüne katılımı ilişkisini yansız şekilde tahmin etme amacıyla olan diğer çalışmalar (Landman et al., 2017; Sasaki, 2002) gibi modele enstrümantal değişkenler (instrumental variables) dâhil edilmiştir. Ancak modelde hem açıklanan değişken (işgücüne katılım) hem de içsel değişken (aile yapısı) ikili bir değişken olduğu için, kesikli değişken modellerinden *iki değişkenli probit yöntemi* kullanılmıştır. Bu tahmin yöntemiyle birbirinden bağımsız dağılım göstermeyen iki ikili değişkenin belirleyicileri tahmin edilebilmektedir (Ender, n.d.). Yöntemde içsel bir değişken olan kadınların işgücüne katılımı, yukarıdaki modelde gösterildiği gibi, aile yapısı ve diğer kontrol değişkenler kullanılarak tahmin edilirken; aile yapısı da enstrüman değişkenler ve aynı kontrol değişkenler kullanılarak tahmin edilmektedir.

Çalışmanın ilk bölümünde değinilen alan yazındaki bazı çalışmalarda çeşitli enstrüman değişkenler kullanılmıştır. Bu değişkenler, aile yapısını belirlemekte etkili olduğu varsayılan ancak kadınların işgücüne katılımını doğrudan etkilemesi beklenmeyen değişkenler arasından seçilmiştir. Bu değişkenler iki grupta incelenebilir. Birinci grup değişkenlere örnek

⁹ Sasaki (2002)'nin modelinde olup ankette olmayan eşin gelir ve iş deneyim bilgileri modele dâhil edilememiştir.

olarak; kadın ve eşinin kardeş bilgileri (kardeş sayısı, kardeş sıralaması, vb.) verilebilir. Örneğin eşin ya da kadının ailenin en küçük veya en büyük çocuğu olması gibi unsurlar, aile yapısında belirleyici olabilirken; bu değişkenlerin kadınların işgücüne katılımı üzerinde doğrudan etkisinin olmayacağı kabul edilmiştir. İkinci grup enstrüman değişkenler ise beraber yaşanan konutun bazı özellikleri olmaktadır.

Ekonometrik modelde Sasaki (2002) temel alındığı için; bu çalışmada, onun kullandığı enstrüman değişkenlerden beraber yaşanan konut özellikleri enstrüman değişkenler olarak kullanılmaktadır¹⁰. Konut tipi, konut sahipliği ve konut büyüklüğü (oda sayısı) bilgisi bu çalışmada kullanılan enstrüman değişkenlerdir. Bu değişkenlerin aile yapısını belirlemekte etkili ancak kadınların çalışmasında doğrudan etkili olmadığı varsayılmaktadır. Önceki bölümde, konut sahipliği, konut büyüklüğü ve oda sayısı ile geniş aile yapısının ilişkisi, sunulan betimsel istatistiklerle kısmen incelenmiştir. Konut tipinin, müstakil bir ev veya apartman dairesi olmasının kadının işgücüne katılımına doğrudan etki etmesi beklenmezken; aile yapısı ile korelasyonunun yüksek olduğu istatistiklerde gösterilmiştir. Benzer şekilde, konutta bulunan oda sayısının annenin işgücüne katılımını doğrudan etkilemesi öngörülmezken, aile yapısı için önemli bir faktör olması söz konusudur. Son olarak, konut sahipliğinin de aile yapısı ile korelasyonunun yüksek olduğu istatistiklerde görülmektedir.

IV- TAHMİN SONUÇLARI VE TARTIŞMA

A- Aile Yapısı ve Annelerin İşgücüne Katılım İlişkisi

Ekonometrik modelin tahmin sonuçları Tablo 2’de yer almaktadır. Alan yazında yapıldığı gibi modelin tahmin sonuçları iki şekilde sunulmuştur. Sütun 1’de aile yapısının dışsal bir değişken olduğu kabul edilerek; model (standart) probit yöntemi ile tahmin edildiğinde elde edilen sonuçlar yer almaktadır. Sütun 2’de ise aile yapısının içsel yapısını kontrol etmeyi amaçlayan, enstrümantal-iki değişkenli probit yöntemi ile elde edilen sonuçlar yer almaktadır.

Tablonun 1. ve 2. sütununda tahmin edilen kontrol değişkenlerinin ortak katsayılarına göre; beklendiği gibi Türkiye’de annelerin yaşı arttıkça işgücüne katılım olasılıkları önce artış göstermekte sonra azalmaktadır. Lise altı düzeyde eğitim seviyesinde olanlara kıyasla; lise, yüksekokul ve üniversite eğitimi almış annelerin işgücüne katılım olasılıkları daha fazla olmaktadır. Özellikle dört yıllık bir lisans programını tamamlamış annelerin işgücüne katılım olasılıkları bir hayli artmaktadır. Bu eğitimin, istihdam olanaklarını arttırması kadar, çalışmaya hevesli kadınların üniversite eğitimi alması ile ilgili olabilir. Eşin eğitim düzeyinin (lise altı düzeyle kıyaslayınca) yüksekokul olması ile kadınların işgücü arzı arasında da negatif ve anlamlı bir ilişki tahmin edilmiştir. 0-5 yaş aralığında yani okul öncesi çağda çocuğu bulunan annelerin işgücü piyasasına katılım olasılığı azalmaktadır. Bu yaş aralığındaki çocukların bakım ihtiyaçlarının fazla olması ve erişilebilir formel/informel çocuk hizmetlerinin yaygın olmayışı annelerin işgücü arzlarını azaltan faktörler arasında sayılabilir. Tablo 2’de gösterilmemekle birlikte¹¹ (İstanbul’a kıyasla) istatistiki bölgelerden Batı Marmara, Ege ve Batı Karadeniz bölgelerinde ikamet etmek ile annelerin işgücü arzı arasında pozitif ve anlamlı; Güneydoğu Anadolu bölgesinde ikamet etmek ile annelerin işgücü arzı arasında negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu sonucun Türkiye’deki bölgeler arasında (özellikle doğu ile batı bölgeleri arasında) var olan sosyo-kültürel farklılıkların yansımaları olduğu söylenebilir.

Bu çalışmada temel olarak tahmin edilmek istenen etki aile yapısının annelerin işgücüne katılımı üzerindeki etkisi, hem Sütun 1’in hem de Sütun 2’nin ilk satırında gösterilmektedir.

¹⁰ Sasaki (2002) kardeş bilgilerini de enstrüman değişken olarak kullanmıştır. Ancak ankette bu bilgi bulunmadığı için bu çalışmaya dâhil edilmedi.

¹¹ Tahmin sonuçlarının tamamı ek kısmında yer alan Tablo 5’te görülebilir.

Sütun 1’de aile yapısını dışsal bir değişken olarak kabul ettiğimizde tahmin edilen etki, pozitif ve anlamlıdır. Geniş aile yapısı içerisindeki annelerin işgücüne katılımları diğer annelere göre daha olası bulunmuştur. Bu sonuç, alan yazındaki aile büyüleriyle yaşamının -hane içi bakım hizmetlerinin paylaşılması yoluyla kadınların üzerindeki sorumlulukları azaltarak- işgücü arzına olumlu bir etkisi vardır hipotezini desteklemektedir.

Tablo 2. Aile Yapısı ve Annelerin İşgücüne Katılımı İlişkisi

	(1)	(2)
Aile Yapısı	0.374*** (0.072)	1.244*** (0.190)
Yaş	0.219*** (0.044)	0.256*** (0.043)
Yaş Kare	-0.003*** (0.001)	-0.003*** (0.001)
Lise (kadın)	0.263*** (0.066)	0.324*** (0.067)
Yüksekokul (kadın)	0.948*** (0.109)	1.008*** (0.112)
Üniversite (kadın)	1.542*** (0.102)	1.584*** (0.099)
Lise (eşi)	-0.058 (0.063)	-0.017 (0.061)
Yüksekokul (eşi)	-0.266*** (0.102)	-0.202** (0.101)
Üniversite (eşi)	-0.131 (0.087)	-0.046 (0.087)
0 - 5 Yaş Ç. Sayısı	-0.276*** (0.044)	-0.274*** (0.042)
6 - 18 Yaş Ç. Sayısı	-0.002 (0.029)	-0.001 (0.028)
Eş Yaş	-0.002 (0.006)	0.001 (0.006)
Bölge Kontrolü	Var	Var
Gözlem Sayısı	5,481	5,481
Wald test of rho=0		Prob > chi ² =0.0001

Not: Açıklanan değişken her iki modelde de kadınların işgücüne katılımı değişkenidir. Standart hatalar parantez içinde yer almaktadır. *** p < 0.01, ** p < 0.05, * p < 0.1. Eğitim düzeyi kategorik değişkeninde tahminde dışarıda bırakılan düzey lise altı düzeydir. Bölge kategorik değişkeninde, dışarıda bırakılan seçenek İstanbul’dur.

Sütun 2’de enstrümantal-iki değişkenli probit yöntemi ile elde edilen sonuçlar yer almaktadır¹². Sütun 1 ile kıyaslanınca, diğer kontrol değişkenlerinin tahmin edilen katsayıları benzerlik göstermektedir. Aile yapısının tahmin edilen katsayısının ise bir miktar yukarı yönde değişmesi söz konusudur. Sütun 1’de tahmin edilen katsayı 0.374 (p-değeri 0.000) iken Sütun 2’de 1.244 (p-değeri 0.000) olmaktadır. Aile yapısının tahmin edilen katsayısı, işsellik problemini enstrümanlarla kontrol ettikten sonra bile; aile yapısının, annelerin işgücüne katılımı üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi olduğuna işaret etmektedir. Aile yapısı, kadınların hane içi yükümlülüklerinin özellikle büyükannelerle paylaşılması yoluyla annelerin işgücüne katılma olasılıklarını artırmaktadır. Bu sonuç, ekonometrik modelde temel aldığımız Sasaki (2002) ve alan yazında benzer sonuçlara ulaşmış diğer çalışmalarla (Shen et al., 2016; Oishi ve Oishi, 2006) aynı yöndedir.

Bu çalışmada bireylerin yerleşim yerlerinin kırsal ya da kentsel alanda olması, modelde kontrol edilmemiştir. 2006 AYA’da bu bilgi paylaşılmamaktadır. Dayıoğlu ve Kırdar (2010) gibi pek çok araştırmacı, Türkiye’de kırsal yerleşimlerdeki tarımsal faaliyetler yoluyla kadın işgücü arzının artabileceğini tartışmaktadır. Bu sebeple geniş aile yapısının kırsal kesimde tercih edilmesi olasılığı da artmaktadır. Böyle bir durum, analizin sonuçları açısından, aile yapısının kadınların işgücü arzı üzerindeki gerçek etkisinin bu çalışmada tahmin edilen etkiden daha düşük olması sonucunu doğurabilir. Ancak, çalışmada aile yapısının içsel bir değişken olduğu kabul edilerek model tahmin edildiği için, gerçek etki ile tahmin edilen etki arasındaki farkın fazla olmadığı öngörülmektedir.

İkinci modelde tahmin edilen etkinin bir miktar artmasından; işgücü piyasasına katılmak için çok hevesli olmayan ya da geleneksel cinsiyet kalıplarında olan bireylerin geniş aile yapısı

¹² Tahmin sonuçlarının tamamı Ek’te yer alan Tablo 5’in üçüncü sütununda yer almaktadır.

içinde olma olasılıklarının fazla olduğu anlaşılmaktadır. Bu sonuç ve tablonun son satırında yer alan wald test sonucu¹³; aile yapısının içsel bir değişken olduğunu ve uygulanan metodun uygun olduğunu göstermektedir.

B- Geniş Ailedeki Annelerin İşgücüne Katılımını Etkileyen Faktörler

Ekonometrik model ile tahmin edilen aile yapısının katsayısı, geniş aile yapısı içerisinde olan annelerin işgücüne katılma olasılığının daha yüksek olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca, yukarıda açıklandığı gibi işgücü piyasasına katılmak için çok hevesli olmayan ya da geleneksel cinsiyet kalıplarında olan bireylerin geniş aile yapısı içerisinde yer almaları da daha olasıdır.

Tablo 3. Geniş Ailedeki Annelerin İşgücüne Katılımını Etkileyen Faktörler

	(1)	(2)	(3)
Yaş	0.238(0.178)	0.194(0.179)	0.118(0.215)
Yaş Kare	-0.004(0.003)	-0.003(0.003)	-0.002(0.003)
Lise	0.397(0.405)	0.327(0.408)	0.214(0.502)
Yüksekokul	0.090(0.958)	0.204(0.903)	0.312(0.932)
Üniversite	3.055*** (1.080)	2.934*** (1.045)	3.527*** (1.249)
Lise	0.076(0.291)	0.0887(0.295)	0.394(0.344)
Yüksekokul	-0.337(0.549)	-0.387(0.546)	-0.492(0.599)
Üniversite	-0.928(0.799)	-0.840(0.756)	-1.531*(0.859)
0-5 Yaş Ç. Sayısı	-0.386*(0.220)	-0.379*(0.221)	-0.330(0.272)
6-18 Yaş Ç. Sayısı	0.249***(0.125)	0.269***(0.127)	0.398***(0.156)
Eş Yaş	0.0445(0.0291)	0.0466(0.0293)	0.0367(0.0384)
Batı Marmara	0.982(0.682)	1.073(0.705)	0.871(0.795)
Ege	1.780*** (0.588)	1.815*** (0.583)	1.661** (0.647)
Doğu Marmara	-0.0851(0.592)	-0.114(0.594)	-0.333(0.664)
Batı Akdeniz	-0.501(0.633)	-0.488(0.634)	-0.529(0.689)
Akdeniz	-0.652(0.615)	-0.646(0.615)	-0.907(0.678)
Orta Anadolu	1.174***(0.582)	1.165***(0.581)	0.926(0.662)
Batı Karadeniz	1.436*** (0.514)	1.433*** (0.513)	1.461** (0.618)
Doğu Akdeniz	0.404(0.677)	0.396(0.674)	0.0178(0.898)
Kuzeydoğu Anadolu	-0.594(0.650)	-0.586(0.667)	-0.784(0.776)
Ortadoğu Anadolu	-0.452(0.612)	-0.388(0.607)	-0.246(0.718)
Güneydoğu Anadolu	-1.212** (0.577)	-1.108* (0.573)	-1.238** (0.622)
Kadın Çalışma Uygun		1.004** (0.427)	1.091* (0.631)
Eş Çalışma Uygun			1.157*** (0.309)
Gözlem Sayısı	731	731	459

Not: Açıklanan değişken her iki modelde de kadınların işgücüne katılımı değişkenidir. Standart hatalar parantezin içinde yer almaktadır. *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1. Eğitim düzeyi kategorik değişkeninde, tahminde dışarıda bırakılan eğitim düzeyi lise altı düzeyidir. Bölge kategorik değişkeninde, dışarıda bırakılan seçenek İstanbul’dur.

Bu alt bölümde, geniş aile içerisindeki annelerin işgücüne katılımını etkileyen faktörler (1) nolu eşitlikteki kontrol değişkenleri kullanılarak sadece geniş ailedeki anneler örneklemini için lojistik regresyon yöntemiyle tahmin edilmiştir¹⁴. Ayrıca, işgücü piyasasına katılmak için çok hevesli olmamanın ya da geleneksel cinsiyet kalıplarında olan eşlerin görüşlerinin annelerin işgücüne katılımını nasıl etkilediğini görmek için modele iki tane daha değişken eklenerek modelin katsayıları tahmin edilmiştir. Bu değişkenlerden ilki annenin kadınların

¹³ Prob > chi²=0.0001; kadınların işgücüne katılımları ile aile yapısının birbirinden bağımsız değişkenler olduğu hipotezini reddetmektedir.

¹⁴ İlgili yazında kadınların işgücüne katılımı lojistik regresyon yöntemiyle de tahmin edilmektedir (örneğin Ayvaz Kızılgöz (2012)).

çalışmasını uygun bulup bulmadığını gösteren kukla değişkendir¹⁵. İkinci ise, eşin kadının çalışmasını uygun bulup bulmadığını gösteren kukla değişkendir¹⁶.

Tahmin sonuçları Tablo 3'te gösterilmiştir. Tablo'nun 1. sütununda tahmin edilen kontrol değişkenlerinin katsayılarına göre geniş ailedeki annelerin yaşı ile işgücüne katılımları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Lise altı düzeyde eğitim seviyesinde olanlara kıyasla üniversite eğitimi almış annelerin işgücüne katılım olasılıkları daha fazla olmaktadır. Eşin eğitim düzeyi ile geniş ailedeki annelerin işgücü arzı arasında anlamlı bir ilişki tahmin edilmemiştir. 0-5 yaş aralığında yani okul öncesi çağda çocuğu bulunan annelerin işgücü piyasasına katılım olasılığı azalmaktadır. İstanbul'a kıyasla istatistiki bölgelerden Ege, Orta Anadolu ve Batı Karadeniz bölgelerinde ikamet etmek ile annelerin işgücü arzı arasında pozitif ve anlamlı; Güneydoğu Anadolu bölgesinde ikamet etmek ile annelerin işgücü arzı arasında negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Tablo 3'ün 2. sütununda modele annenin kadınların çalışmasını uygun bulup bulmadığı değişkeni eklenmiştir. Bu değişkenin eklenmesi, 1. sütunda anlamlı tahmin edilen değişkenlerin değerlerinde büyük bir farklılık yaratmamıştır. Ancak annenin kadınların çalışması hakkındaki olumlu görüşü ile işgücü arzı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Tablo 3'ün son sütununda, ek olarak modele eşin kadınların çalışmasını uygun bulup bulmadığını gösteren değişken eklenmiştir. Bu değişkenin eklenmesi, 1. ve 2. sütunlarda anlamlı tahmin edilen değişkenlerin çoğunun değerinde büyük bir farklılık yaratmamıştır. Ancak 0-5 yaş çocuk sahipliği ve bölgelerden Orta Anadolu'da ikamet etmek ile annelerin işgücü arzı arasında daha önce tahmin edilen anlamlı ilişki bu modelde tahmin edilmemiştir.¹⁷ Eşlerin kadınların çalışması hakkındaki olumlu görüşü ile annelerin işgücü arzı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu tahmin edilmiştir. Hem annenin kendisinin hem de eşin kadınların çalışmasına yönelik olumlu bakışına dair sonuçlar, alan yazındaki toplumsal cinsiyet algısının kadınların işgücüne katılımı üzerinde etkili olduğuna dair bulgularla örtüşmektedir (örneğin Kılıç ve Öztürk, 2014).

SONUÇ

Farklı ülkelerde yapılan pek çok araştırma, aile büyükleri ile yaşamanın kadınların işgücü piyasasına katılma olasılığını arttırdığını bulmuştur. Bunu da hane içi bakım sorumluluklarının büyükannelerle paylaşılması ve böylece kadınların üzerindeki yüklerin hafiflemesi ile ilişkilendirmişlerdir. Bu çalışma da alan yazında halen tartışılmakta olan bu soruna Türkiye mikro verisi ile yapılan ilk ampirik çalışma olarak katkı yapmayı hedeflemektedir.

Çalışmada aile yapısı ve kadınların işgücü arzı arasındaki ilişki, TÜİK verisi kullanılarak, mikro ekonometrik olarak test edilmektedir. Aile yapısı ve işgücü arzı kararları eş zamanlı olarak verilmektedir. Örneğin; işgücü piyasasına katılmak için çok hevesli olmayan bireyler geniş aile yapısı içerisinde olmaya daha meyilli olabilmektedir. Formel bakım olanakları sınırlı ya da erişilmesi güç olan durumlarda ise; işgücüne katılım için hevesli olup, çocuk bakımı için kendi anne ve babası ya da eşinin anne ve babasından destek almak isteyen

¹⁵ Bu değişken anketteki "Kadının çalışmasını uygun buluyor musunuz?" sorusundan türetilmiştir. Geniş ailedeki annelerin %89.9'u kadının çalışması uygun diye cevap verirken, bu oran diğer annelerde %90.7'dir.

¹⁶ Bu değişken anketteki "Kadının çalışmasını uygun buluyor musunuz?" sorusundan türetilmiştir. Eş fert numarası kullanılarak, eşinden anneye kodlanmıştır. Geniş ailedeki eşlerin %67.6'sı kadının çalışması uygun diye cevap verirken, bu oran diğer annelerin eşlerinde %73.2'dir.

¹⁷ Bunun nedenlerinden birisi gözlem sayısının düşmesi olabilir. Modeldeki gözlem sayısından anlaşıldığı kadıyla ankette yer alan kadınların çalışmasını uygun buluyor musunuz sorusuna eşlerin tamamı cevap vermemiştir.

bireyler de geniş aileye mensup olmaya daha meyilli olabilmektedir. Aile yapısı ve işgücü arzı arasındaki bu tür bir ilişki, ekonometrik analiz için içsellik problemini doğurmakta ve bu problemi aşacak yöntemler gerektirmektedir. Bu amaçla ekonometrik model, enstrümantal-iki değişkenli probit yöntemi ile tahmin edilmiştir.

Analiz sonucunda, geniş aile yapısının annelerin işgücüne katılımı üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi olduğu bulunmuştur. Bu sonuç annelerin hane içi bakım sorumlulukları konusunda hanedeki diğer üyeler (büyükanneler) tarafından desteklenmesinin, onların işgücüne katılma olasılıklarını arttırdığına işaret etmektedir.

Araştırmanın, Türkiye’deki annelerin işgücü arzını desteklemeye yönelik geliştirilecek politikalara ışık tutması amaçlanmaktadır. Analiz sonucunun işaret ettiği gibi, hane içi sorumlulukları azalan annelerin, işgücü piyasasında çalışmaya ayırabilecekleri daha fazla zamanları olabilmektedir. Bu sebeple, özellikle aile içi cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik, kaliteli ve erişilebilir çocuk bakım politikaları gibi aile politikalarının desteklenmesi önerilmektedir.

Kaynakça

- Ayvaz Kızılgöl, Ö. (2012). Kadınların İşgücüne Katılımının Belirleyicileri: Ekonometrik Bir Analiz. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*. 13(1). 88–101. [https://journal.dogus.edu.tr/index.php/duj/article/download/281/pdf].
- Ciccia, R. and Bleijenbergh, I. (2014). After the Male Breadwinner Model? Childcare Services and the Division of Labor in European Countries. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*. 21(1). 50–79. [https://doi.org/10.1093/sp/jxu002].
- Compton, J. (2013). Family Proximity and the Labor Force Status of Women in Canada. *Review of Economics of the Household*. 13(2). 323–358. [https://doi.org/10.1007/s11150-013-9179-8].
- Dayoğlu, M. ve Kırdar, M. G. (2010). Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımında Belirleyici Etkenler ve Eğilimler (Refah ve Sosyal Politika Analitik Çalışma Programı. Çalışma Raporu 5. [http://siteresources.worldbank.org/INTTURKEYINTURKISH/147254-1269017398324/22612354/KadinlarinIsgucuneKatilimi.pdf].
- Dedeoğlu, S. (2000). Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye’de Aile ve Kadın Emeği. *Toplum ve Bilim*. 86(3). 139–170. [https://scholar.google.com/citations?user=uvPMV0UAAA&hl=en].
- Ender, P. (n.d.). Bivariate Probit Models. [http://www.philender.com/courses/categorical/notes1/biprobit.html]. (Erişim: 28 Nisan 2020).
- Esping-Andersen, G. (2011). *Tamamlanmamış Devrim-Kadınların Yeni Rollerine Uymak*. İstanbul. Türkiye: İletişim Yayınları.
- Kılıç, D. ve Öztürk, S. (2014). Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımı Önündeki Engeller ve Çözüm Yolları: Bir Ampirik Uygulama. *Amme İdaresi Dergisi*. 47(1). 107–130.
- Landman, A., Seitz, H. and Steiner, S. (2017). *Intergenerational Coresidence and Female Labour Supply*. Presented at the Annual Conference 2017 (Vienna): Alternative Structures for Money and Banking. Verein für Socialpolitik / German Economic Association. [https://ideas.repec.org/p/zbw/vfsc17/168282.html].
- Maurer-Fazio, M., Connelly, R., Chen, L. and Tang, L. (2011). Childcare, Eldercare and Labor Force Participation of Married Women in Urban China, 1982-2000. *The Journal of Human Resources*. 46(2). 261–294. [https://www.jstor.org/stable/41304820].
- OECD (n.d.). Employment: Labour Force Participation Rate. By Sex and Age Group. [https://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=54741]. (Erişim: 28 Nisan 2020).
- OECD (2016, September 26). Maternal Employment Rates. [http://www.oecd.org/social/family/LMF_1_2_Maternal_Employment.pdf]. (Erişim: 28 Nisan 2020).

Oishi, A. S. and Oishi, T. (2006). Coresidence With Parents and a Wife's Decision to Work in Japan. *The Japanese Journal of Social Security Policy*. 1. (35–48). [<http://www.ipss.go.jp/webjad/WebJournal.files/SocialSecurity/2006/jun/oishi&oshio.pdf>].

Ortiz-Ospina, E. (2018, March 24). Women's Employment. [<https://ourworldindata.org/female-labor-supply#all-charts-preview>]. (Erişim: 28 Nisan 2020).

Sasaki, M. (2002). The Causal Effect of Family Structure on Labor Force Participation Among Japanese Married Women. *The Journal of Human Resources*. 37(2). 429. [<https://doi.org/10.2307/3069654>].

Shen, K., Yan, P. and Zeng, Y. (2016). Coresidence With Elderly Parents and Female Labor Supply in China. *Demographic Research*. 35. (645–670). [<https://doi.org/10.4054/demres.2016.35.23>].

Toksöz, G. (2007). *Türkiye'de Kadın İstihdamının Durumu*. [<http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/03/TurkiyedeKadinIstihdaminin-Durumu.pdf>].

TÜİK (n.d.). Aile Yapısı Araştırması. [<http://www.tuik.gov.tr/MicroVeri/Aile2016/turkce/index.html>]. (Erişim: 28 Nisan 2020).

EKLER**Tablo 4.** Türkiye’de Annelerin Özellikleri: Tüm Anneler

	Annelerin Tümü
Örnekleme Annelerin Sayısı	5,481
İş Gücüne Katılım Oranı (%)	29.1
Geniş Ailedeki annelerin oranı (%)	18.9
Konut Sahipliği (%)	66.5
Konut Tipi (%)	32.9
Oda Sayısı (%)	7.7
Yaş Ortalaması (Standart Sapma)	33.5 (6.3)
Eş Yaş	37.5 (6.6)
0-5 Yaş Çocuk Sayısı Ortalaması (Standart Sapma)	0.8 (0.7)
6-18 Yaş Çocuk Sayısı Ortalaması (Standart Sapma)	1.3 (1.2)
Eğitim (%)	
Lise altı	69.3
Lise	16.1
Yüksekokul	4.5
Üniversite	10.1
Eş Eğitim (%)	
Lise altı	57.1
Lise	22.8
Yüksekokul	5.6
Üniversite	14.5
Bölge (%)	
<i>İstanbul</i>	19.4
<i>Batı Marmara</i>	3.8
<i>Ege</i>	11.5
<i>Doğu Marmara</i>	10.0
<i>Batı Akdeniz</i>	10.2
<i>Akdeniz</i>	13.0
<i>Orta Anadolu</i>	5.3
<i>Batı Karadeniz</i>	5.5
<i>Doğu Karadeniz</i>	2.5
<i>Kuzeydoğu Anadolu</i>	2.6
<i>Ortadoğu Anadolu</i>	4.9
<i>Güneydoğu Anadolu</i>	11.4

Not: Oranlar hesaplanırken ağırlıklar kullanılmıştır.

Tablo 5. Model Katsayı Tahminlerinin Tamamı

	(1)	(2)	(3)
Aile Yapısı	0.374***(0.072)	1.244***(0.190)	
Yaş	0.219***(0.044)	0.256***(0.043)	-0.177***(0.043)
Yaş Kare	-0.003***(0.001)	-0.003***(0.001)	0.002***(0.001)
Lise (kadın)	0.263***(0.066)	0.324***(0.067)	-0.230***(0.097)
Yüksekokul (kadın)	0.948***(0.109)	1.008***(0.112)	-0.583****(0.182)
Üniversite (kadın)	1.542****(0.102)	1.584****(0.099)	-0.604****(0.156)
Lise (eşi)	-0.058(0.063)	-0.017(0.061)	-0.180***(0.076)
Yüksekokul (eşi)	-0.266****(0.102)	-0.202***(0.101)	-0.219(0.142)
Üniversite (eşi)	-0.131(0.087)	-0.046(0.087)	-0.463****(0.113)
0-5 Yaş Ç. Sayısı	-0.276****(0.044)	-0.274****(0.042)	0.039(0.046)
6-18 Yaş Ç. Sayısı	-0.0018(0.029)	-0.001(0.028)	-0.022(0.031)
Eş Yaş	-0.002(0.006)	0.001(0.006)	-0.014***(0.007)
Batı Marmara	0.513****(0.116)	0.417****(0.113)	0.203(0.157)
Ege	0.509****(0.088)	0.453****(0.085)	0.0253(0.132)
Doğu Marmara	0.168*(0.094)	0.102(0.095)	0.205(0.135)
Batı Akdeniz	0.013(0.093)	-0.065(0.093)	0.351****(0.132)
Akdeniz	0.181*(0.095)	0.135(0.096)	-0.054(0.136)
Orta Anadolu	0.201*(0.114)	0.025(0.104)	0.520****(0.129)
Batı Karadeniz	0.561****(0.111)	0.279***(0.118)	0.729****(0.133)
Doğu Karadeniz	0.337***(0.136)	0.209(0.136)	0.330*(0.171)
Kuzeydoğu Anadolu	0.070(0.136)	-0.089(0.141)	0.405***(0.159)
Ortadoğu Anadolu	-0.150(0.113)	-0.254***(0.110)	0.207(0.133)
Güneydoğu Anadolu	-0.540****(0.105)	-0.564****(0.103)	0.186(0.132)
Konut Sahipliği			0.598****(0.076)
Konut Tipi			0.540****(0.064)
Oda Sayısı			0.488****(0.096)
Observations	5,481	5,481	5,481

Not: Açıklanan değişken her iki modelde de kadınların işgücüne katılımı değişkenidir. Standart hatalar parantezin içinde yer almaktadır. ***p < 0.01, **p < 0.05, *p < 0.1. Sütun 1’de standart probit sonuçları yer almaktadır. Sütun 2 ve 3 ise ikili değişkenli probit sonuçları gösterilmektedir. Eğitim düzeyi kategorik değişkeninde, tahminde dışarıda bırakılan eğitim düzeyi lise altı düzeyidir. Bölge kategorik değişkeninde, dışarıda bırakılan seçenek İstanbul’dur.